

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

בריאות וחולי ללא מדע מודרני - על מחלות, רפואה ציבורית,
שמרנות ויצירתיות בעולם הישן - 96346

תאריך עדכון אחרון 24-10-2022

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 1

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: רפואה

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 2023

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: עין כרם

מורה אחראי על הקורס (רכז): ד"ר תמר שלמון-מאק

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: tamisalmon@gmail.com

שעות קבלה של רכז הקורס: מיד אחרי השעור

מורי הקורס:
ד"ר תמר שלמון-מאק,
ד"ר טל הדר,
פרופ עדי וקנין

תאור כללי של הקורס:

נושאי מפתח הקשורים לבריאות, למחלות, לבעיות אתיות של בריאות הציבור ולהקשרים התרבותיים והחברתיים שלהן כפי שהם משתקפים במקורות כתובים מימי הביניים ומראשית העת החדשה. כיצד הבינו בעבר את מהותו של מצב החולי ואת המתכון הרצוי לבריאות טובה, איך התמודדו עם מגפות? איך טיפלו בילדים קטנים כאשר איום התמותה היה גדול כל כך? באיזו מידה היו סבלניים כלפי חריגים, שוטים, בעלי מומים וכיצד הגדירו בריאות נפשית? כיצד תפסו את המעבר מרפואה מסורתית למודרנית? הדיון יתבסס על כתבים קדומים, עבריים ומתורגמים, ועל מחקרים חדשים.

מטרות הקורס:

הכרת מצבים ודילמות בעלי משמעות אתית וחברתית היסטורית, שיש בהם עניין גם כיום.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

להכיר סוגים שונים של ממצאים היסטוריים מעניינים בנושאים רפואיים. לראות את הדומה והשונה במצבם של בני אדם המתמודדים עם חולי בתקופות שונות. להשתמש בהם כמצע לדיון אקטואלי.

דרישות נוכחות (%) :
100%

שיטת ההוראה בקורס: הצגת מקורות היסטוריים, דיונים על בסיס אלה ועל בסיס ידע אקטואלי. דיונים פעילים שבהם היסטוריונית, רופא וסטודנטים.

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

* תפיסת האנטומיה והבריאות בעולם העתיק ובימי הביניים כחלק מהשקפה בריאותית הוליסטית. היפוקרטס וגלנוס, אבן סינא ורמב"ם, והשקפותיהם שמשלו ברפואה במשך כאלפיים שנה.
* איום המגפות. אירועים אפידמיולוגיים גדולים או מקומיים. ההתנהגות נוכח מגפות בקהילות יהודיות ובעמים. דיון על סמך מגוון מקורות אותנטיים - ספרותיים, דו"חות מקצועיים וסיכומים מתחום המוסר: בוקאצ'ו, דקאמרון; דניאל דפו, יומן שנת המגפה; אברהם קטלאנו, עולם הפוך; יעקב צהלון. שירים עממיים המתארים מגפות, ועוד. (נוכח מצב הקורונה, הנושא הזה תופס מקום משמעותי בקורס).
* יולדות ותינוקות: טיפול בתינוקות - רחיצה, קשירה, תזונה. ההקשר החברתי והבריאותי של ההנקה. קיימים דיונים ראליסטיים הלכתיים מרובים מאוד בנושא זה. המינקה כמקצוע נפוץ, והתפיסות הבריאותיות הכרוכות בתפקיד. תמותת תינוקות ומוות בעריסה. חרדות ואמונות.
* בריאות הציבור - שרותי רפואה ציבורית ופרטית בעולם הימי-ביניימי והטרומ-מודרני. רופאים, חובשים, רוקחים, גלבים: חוקים ותקנות למען בריאות הציבור. חקיקה בוועידות כנסייתיות, תקנות מפורטות בקהילות יהודיות (קרקוב, סלונקי). שאלות אתיות ופרופסיונליות שעולות מקבצי חוקית

ותקנות.

*בריאות הנפש והשלכותיה הדתיות והחברתיות - דרכי איבחון ותפיסות חברתיות בעולם הטרום מודרני, השיח החברתי בנושא מאז השינויים הגדולים במאה ה-19.
* הרפואה המודרנית במאבק מול הרפואה המסורתית: סטודנטים יהודים לרפואה, ספרי הדרכה לציבור הרחב, מטוביה הרופא במאה ה-17 ועד מדורי העצות לקוראים בעיתונות המאה העשרים המוקדמת. היגינה ורפואה בעיתונות וב"אפמרים" בראשית המאה העשרים במזרח אירופה.

חומר חובה לקריאה:

ביבליוגרפיה, סרטונים ופודקאסטים מומלצים:

- מסמכים רפואיים בגניזת קהיר (באתר הגניזה של אוניברסיטת קיימברידג')
- <https://www.lib.cam.ac.uk/collections/departments/taylor-schechter-genizah-research-unit/projects/medicine-medieval-egypt>
- אוסלנדר, ויקי, ראיון עם היסטוריון המגפות פרנק סנודן, כלכליסט, 2.4.2020
<https://newmedia.calcalist.co.il/magazine-02-04-20/m03.html>
  - בוקאצ'ו, ג'ובאני, דקאמרון - פתיחה. (תרגום: גאיו שילוני), 2000.
  - דפו, דניאל, יומן שנת המגפה (תרגום: יותם ראובני), 2002.
  - היפוקראטס, "על האוירים ועל המים ועל המקומות" (תרגום: אליעזר שיינקמאן), 1942.
  - טוכמן ברברה, ראי רחוק: המאה הארבע-עשרה הרת הפורענויות (תרגום: כרמית גיא), 1995, עמ' 104-134.
  - כהן אסתר, "כאבם של רופאים, כאבם של חולים: שיכון כאבים מלומד ועממי בימי הביניים", תיאוריה וביקורת 10 (1997), עמ' 133-144.
  - פוקו מישל, תולדות השיגעון בעידן התבונה, ירושלים תשמ"ו, עמ' 57-70.
  - ריינר אלחנן, "רחוב היהודים בקרקוב - מקורות ומבואות", קראקא, קז'ימייז', קרקוב - מחקרים בתולדות יהודי קרקוב, תל אביב תשס"א, עמ' 315-322.
  - "בין דת לרפואה: מפגשים היסטוריים ועכשוויים 2020", פרויקט היסטוריה אזורית של רפואה במזרח התיכון המודרני
- https://www.youtube.com/channel/UCMbp6anuODccu_xwnzq9big/featured?view_as&eq;subscriber
  - Véronique Dasen, *Childbirth and Infancy in Greek and Roman Antiquity, Families in the Greek and Roman Worlds*, 2010, pp. 291-314.
<https://core.ac.uk/download/pdf/79426554.pdf>

חומר לקריאה נוספת:

- * לרמן י' (2016), ספרות השאלות והתשובות (שו"ת) בחקר ההיסטוריה של מקצוע הרפואה התעסוקתית, הרפואה, 155, 3, עמ' 185 - 188.
<https://www.ima.org.il/FilesUpload/Medicine/0/193/96510.pdf>
- * שחר ש', קבוצות שוליים בימי הביניים (אוניברסיטה משודרת), עמ' 67-62.
- * כהן א', "כאבם של רופאים, כאבם של חולים - שיכון כאבים מולמד ועממי בימי הביניים", תיאוריה וביקורת 1997.

---

* טוכמן ב', ראי רחוק: המאה הארבע-עשרה הרת הפורענויות, תל אביב תשנ"ה, עמ' 104 - 134.
* פוקו מ', תולדות השיגעון בעידן התבונה, ירושלים תשמ"ו, עמ' 57-70.

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 0 %

הרצאה 0 %

השתתפות 20 %

הגשת עבודה 60 %

הגשת תרגילים 20 %

הגשת דו"חות 0 %

פרויקט מחקר 0 %

בחנים 0 %

אחר 0 %

מידע נוסף / הערות: